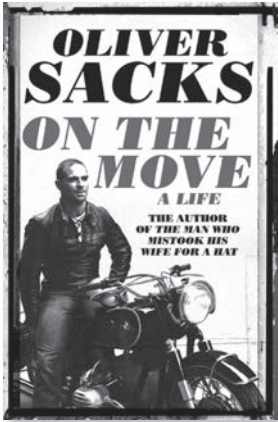

Voor u gelezen en bekeken

Een tikkeltje gestoorde neuroloog

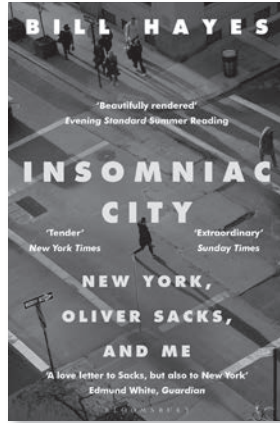

On the move

A life

Oliver Sacks

2015, Picador

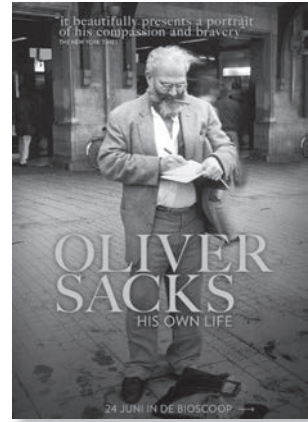

Insomniac city

New York, Oliver and me

Bill Hayes

2017, Bloomsbury

Oliver Sacks

His own life

Een documentaire van Ric Burns

uit 2021

Door Arnout ter Haar

De documentaire over het leven en het werk van de neuroloog Oliver Sacks (Ric Burns, 2021) geeft een sympathiek beeld van een man die bekend werd door de wijze waarop hij complexe neurologische ziektebeelden in begrijpelijke taal voor een groot publiek toegankelijk maakte. Zijn schrijfstijl maakt dat je als lezer gegrepen wordt alsof het een spannende detective betreft en wil weten wie de dader is. Zijn eerste boek ging over migraine (*Migraine*, 1970), waar Sacks zelf al sinds zijn vierde jaar last van had, vaak gepaard gaande met visuele hallucina-

ties. Zijn tweede boek *Awakenings* (1973) over de spectaculaire maar kortdurende effecten van L-dopa voor patiënten met slaapziekte, verkocht aanvankelijk matig en kreeg nauwelijks aandacht in de medische wereld. De bekende dichter W.H Auden, een goede vriend, was van mening dat Sacks beter kon, en moedigde hem na lezing van de twee boeken aan om de klinische beschrijvingen wat meer los te laten: *'You're going to have to go beyond the clinical. Be metaphorical, be mythical, be whatever you need.'*

Kennelijk vond Sacks daarna de juiste toon, want zijn volgende boeken werden bestsellers: *A leg to stand up* (1984), *The man who mistook his wife for a hat* (1985), *Seeing voices* (1989), *The island of the colorblind* (1997), *The mind's eye* (2010) en *The river of consciousness* (2017) om er maar een paar te noemen. Sacks wordt vaak geroemd om het feit dat hij over de *condition humaine* in een medische context schreef, en omdat hij vond dat je de patiënt moest behandelen, en niet de ziekte.

Ziektebeelden

De documentaire volgt in grote lijnen de autobiografie (*On the move. A life*) die Sacks in 2015 publiceerde. Voor degene die deze autobiografie al gelezen heeft, brengt de documentaire weinig nieuwe feiten, maar desondanks vond ik het toch zeer de moeite waard om te zien hoe Sacks werkte met patiënten met slaapziekte, of hoe hij zich vrolijk verwonderde over de uitingen van een patiënt met Gilles de la Tourette. Ook de beelden van het Londense gezin waarin hij opgroeide en zijn fascinatie voor gewichtheffen, voor het periodiek systeem en voor zijn motor, verlevendigen het beeld dat hij zelf in zijn autobiografie neerzet. Aanvullend, en daardoor wél extra informatief, zijn de commentaren van vrienden, collegae en familieleden die in de documentaire aan het woord komen, onder meer van schrijver Paul Theroux, zijn uitgever Kate Edgar, de autistische hoogleraar zoölogie Temple Grandin, en Bill Hayes, schrijver en de geliefde van Sacks.

Sacks had naast migraine ook last van chronische slaapproblemen ('*It was understood at an early age that one could not sleep without*

sedation', citeert Bill Hayes hem). Hij had moeite met het onthouden van gezichten (prosopagnosia) wat hem zeer verlegen maakte, en moeite met het herkennen van plaatsen. Nadat hij zijn been gebroken had bij een val in de Noorse bergen en acht uur hulpeloos moest wachten op redding, kreeg hij last van dissociatie ten aanzien van dat gebroken been, als een soort omgekeerde fantoompijn: het been was er wel, maar hij voelde het niet meer als een deel van zijn eigen lichaam. Ook had hij last van een tic, wat zijn grote belangstelling voor het syndroom van Gilles de la Tourette kan verklaren. Verder meende hij zelf dat hij trekken had van het syndroom van Asperger en van een bipolaire stoornis. Heel laconiek en veelzeggend was zijn commentaar op al deze ziektebeelden: '*I suspect we all have a bit of everything.*' Opgroeien in een gezin met twee artsen als ouders en een broer die schizofreen was, zal zijn belangstelling voor alle processen die zich in het lichaam voordoen, in het denken en voelen en waarnemen mede hebben aangewakkerd.

Destructief

Sacks zocht extremen op, experimenteerde met drugs (naast slaapmedicatie ook cannabis, artane, lsd en amfetamine) en kon uren achter elkaar op de motor, zonder te slapen en high van de speed, over de eindeloze snelwegen van de VS rijden. Het komt allemaal zeer destructief over, tegen het suïcidale aan. Ook bij het zwemmen, wat hij tot op hoge leeftijd dagelijks bleef doen, was hij zich weinig bewust van gevaar. In de krachtige golven van de Pacific dreigde hij eens op de rotsen gesmakt te worden: '*I did not realize how far the wave had carried*

me until I saw it was about to crash me on the shore. Such impacts are the commonest cause of broken necks on the Pacific coasts; I had just time to stick out my right arm. The impact tore my arm back and dislocated my shoulder, but it saved my neck' (p.120, *My own life*).

Dankzij de sterke armen van iemand anders werd hij uit het water getrokken, anders zou hij het met een schouder uit de kom in de sterke branding niet gered hebben. Nog tweemaal daarna ontsnapte hij in zee aan de dood. En later, wonende op City Island in The Bronx, NY, zwom hij geregeld om het hele eiland heen, of zwom grote afstanden, ver verwijderd van de kust.

Monomaan

Nadat hij zijn ouders verteld had dat hij homo-seksueel was, noemde zijn moeder hem een *abomination*, een gruwel. En zoals een van de commentatoren in de documentaire zegt: *'What do you do when your mother calls you an abomination? You move to San Fransico and never write home again.'* In San Francisco raakte hij bij Muscle Beach in de ban van bodybuilders, en ging hij zelf zo fanatiek te keer dat hij het Californische record gewichtheffen verbrak met een *600-pound power lift*, wat hem de bijnaam Dr Squat opleverde. Maar het fanatisme kwam ook in andere activiteiten of interessegebieden tot uiting: in het schrijven uiteraard, maar bijvoorbeeld ook in zijn al genoemde fascinatie voor het periodiek (scheikundig) systeem, of voor varens, primitieve planten met een sterk vermogen om zich aan te passen en te overleven. In *Oaxaca Journal* (2002) beschrijft Sacks een groepsreis met twintig leden van de *fern society* naar Oaxaca in Mexico, waar meer dan zevenhonderd soorten varens

bestaan. Het fanatisme komt monomaan over, maar omdat het zulke uiteenlopende interessegebieden betreft is het ook te zien als uiting van een veelzijdige en complexe persoonlijkheid.

Onverwachte liefde

Sacks leefde een groot deel van zijn leven alleen en celibitair. Hij had spaarzame en korte affaires tot aan zijn veertigste, maar nooit een langer durende liefdesrelatie. Seksualiteit werd gesublimeerd in bijvoorbeeld worstelen met een vaste trainingspartner, waarbij het fysieke contact voor hem een duidelijk erotische lading had. Dit alles veranderde op zijn 77ste, toen hij verliefd werd op de schrijver en fotograaf Bill Hayes. *'Deep, almost geological changes had to occur; in my case, the habits of a lifetime's solitude, and a sort of implicit selfishness and self-absorbition, had to change. New needs, new fears, enter one's life – the need for another, the fear of abandonment. There have to be deep, mutual adaptations.'* [...] *'We often swim together, at home or abroad. We sometimes read our works in progress to each other, but mostly, like any other couple, we talk about what we are reading, we watch old movies on television, we watch the sunset together or share sandwiches for lunch. We have a tranquil, many-dimensional sharing of lives – a great gift in my old age, after a lifetime of keeping at a distance'* (*On the move*, p.381-382).

Wie nog meer over de laatste jaren van Oliver Sacks wil lezen, doet er goed aan *Insomniac City. New York, Oliver and me* (2017) van Bill Hayes te gaan lezen. Hayes beschrijft hoe hij als weduwnaar van San Francisco naar New York verhuist,

en 's nachts vanwege chronische slapeloosheid met zijn camera door de straten van New York struint, op zoek naar mensen om te fotograferen. Deze ontmoetingen met passanten vormen een deel van zijn boek en zijn op zich al de moeite waard vanwege het mooie taalgebruik en het potentieel betekenisvolle van een eenmalige ontmoeting. Maar de kern van het boek gaat over zijn ontmoeting met Oliver Sacks, dertig jaar ouder dan hijzelf, en hoe hun contact zich van een vriendschap geleidelijk aan ont-

vouwde tot een liefdesrelatie, die tot aan de dood van Sacks in 2015 stand hield. Het is een ontroerend portret van een onverwachte liefde, en geeft extra kleur en diepgang aan de persoon die Oliver Sacks was.

De autobiografie van Sacks, de documentaire over zijn leven van Ric Burns én de ode van Bill Hayes aan zijn geliefde vormen een interessant drieluik van een markante, eigenzinnige, tikkeltje gestoorde neuroloog die hart voor zijn patiënten had en daar pakkend over kon schrijven.